

(ג) המשלוחים: הבאים נפרקו בתקופה מינואר 1976 עד אפריל 1976 ולא שוחררו מהנמל עד מועד הבדיקה ביוני 1976:

18 אריוות של חלקי חילוף למכוונות ולרכב, שנשלחו למשרד הבטחון ולמפעלי התעשייה הצבאית והתעשייה האווירית;

125 מיכלים פלסטיים ובהם חומר כימי, המיועדים לתעשייה האווירית;

90 ארגזים של חלקי חילוף למשאיות, במשקל כולל של 46 טון;

10 ארגזים של מצמדים לכלי רכב במשקל כולל של 6.9 טון.

בעקבות הביקורת שוחררו המטענים, שהיו מונחים בנמלים זמן רב, לרבות אלה שהוכרו כסחורות שלא נתבעו. מנה"ר הודיע, שלהבא ייערכו מדי פעם בפעם סריקות בנמלים לאיתור משלוחים שלא שוחררו. לדעת הביקורת על מנה"ר לפרסם נוהל מתאים, שיסדיר את עניין עריכת הסריקות ויביא למניעת הישנותם של הליקויים, שעליהם הצביעה הביקורת.

סדרי דיווח

עד מאי 1976 היה על יחידות מערכת יבוא ושינוע בנמלים למסור למשרד הראשי דו"ח דו-שבועי על משלוחים שלא שוחררו; על מערכת יבוא ושינוע היה לדווח לגופים המזמינים על משלוחים, ששחרורם עוכב במשך יותר מ-21 יום. הביקורת העלתה, שהיחידות בנמלים הגישו דו"ח חודשי על תנועת המטענים בציון מטענים שלא שוחררו. מערכת יבוא ושינוע לא נהגה לדווח לגופים המזמינים על משלוחים, ששחרורם עוכב.

*

באמצע 1976 הוחל בהנהגת שיטה חדשה למעקב שוטף אחר שחרור כל משלוח ומשלוח, ותהליך שחרורם של משלוחים, מעת הגעת האנייה ועד למסירתם, קוצר. בדצמבר 1976 הודיע מנה"ר, כי נעשו שיפורים בשיטה של העברת המסמכים וכן סידורים עם המוביל הראשי — חברת צים, שיאפשרו הכנות מוקדמות לשחרור משלוחים.

הרשות למפעלי מערכת הבטחון (מל"ח)

על פי החלטת הממשלה משנת 1972 אחראים משרדי הממשלה, כל אחד בתחומו, לתכנון המשק החיוני לשעת חירום, לביצוע פעולות ההכנה הדרושות בשעת רגיעה, ולהפעלתו בשעת חירום. משרדי הממשלה פועלים באמצעות רשויות ייעודיות, המתואמות על ידי ועדת המל"ח העליונה. המשק החיוני כולל מפעלים ושירותים הדרושים למאמץ המלחמתי; ומפעלים החיוניים לקיום האוכלוסיה בתקופת הלחימה או מפעלים, שהשבתתם תגרום נזק חמור ומתמשך למשק. מפעל או שירות מוגדר כחיוני למערכת הבטחון, אם תפוקתו דרושה לצה"ל בשעת חירום, במישרין או בעקיפין, מעל ומעבר למלאי ולאמצעים העצמיים העומדים לרשותו, או אם חשוב שייצורו יימשך לצורך חידוש המלאי.

עד לאחר מלחמת יום הכיפורים לא הייתה במשרד הבטחון רשות ייעודית לשעת חירום, בדומה לרשויות ייעודיות בשאר משרדי הממשלה, שתטפל, על פי מדיניות כוללת ומוסמכת, במפעלי ייצור ואספקה החיוניים למערכת הבטחון בשעת חירום. יחידות ואגפים במשרד הבטחון פעלו בנושאי המשק לשעת חירום בנפרד ללא הכוונה מרכזית.

בסוף שנת 1973 ערך משרד מבקר המדינה ביקורת על היערכותו של מינהל ההרכשה והייצור בשעת חירום (ראה דו"ח שנתי 24, עמ' 712) וכן על היערכות תע"ש לקראת שעת חירום בתחום כוח אדם (ראה דו"ח שנתי 24, עמ' 780); ממציא הביקורת נדונו בוועדה לענייני ביקורת המדינה של הכנסת. על ההתקדמות שחלה בהיערכות תע"ש לשעת חירום בתחום כוח אדם נערכה ביקורת מעקב, שממצאיה נכללו בדו"ח השנתי 25 (עמ' 857).

באוגוסט 1974 הוקמה במשרד הבטחון רשות לשעת חירום בראשות מנכ"ל המשרד. היחידות המיוצגות ברשות הן: מינהל ההרכשה והייצור, אגף בינוי ונכסים, אגף השיקום, אגף האמרכלות, היחידה לביטוח ותביעות, התעשייה הצבאית, התעשייה האווירית, הרשות לפיתוח אמצעי לחימה, ועדת מל"ח עליינה ואגפי האפסנאות והתכנון במטכ"ל.

בחודשים אוגוסט ואוקטובר 1976 ערך משרד מבקר המדינה, לסירוגין, ביקורת על היערכותה של הרשות הייעודית לשעת חירום במשרד הבטחון. נבדקו הארגון, ההפעלה וקביעת נוחלי עבודה ברשות ויחסי הגומלין בין יחידות מערכת הבטחון ובין לבין גורמי חוץ בתחום הנדון.

התארגנות הרשות

תפקידיה העיקריים של הרשות, כפי שנקבעו בהוראות משרד הבטחון, הם: קביעת מדיניות מרכזית של מערכת הבטחון בנושאים הקשורים בהפעלת מפעלי מערכת הבטחון ומפעלים במשק האזרחי בשעת חירום; קביעת אמות-מידה, שלפיהן יומלץ לאשר מפעלים כחיוניים, וויסות תפוקת המפעלים בין גופי מערכת הבטחון; מעקב אחר ביצוע שלבי ההתארגנות של יחידות מערכת הבטחון; ריכוז מידע אודות כוננות מפעלים חיוניים לקראת שעת חירום בכל אחד מהתחומים: חומרי גלם, כוח אדם, הובלה, חשמל ומים; מעקב אחר שילוב מפעלים ושירותים בשעת חירום, על ידי היחידות; ייזום וויסות כוח אדם בין יחידות מערכת הבטחון בשעת חירום.

נוחלי עבודה והפעלה של הרשות פורסמו רק ביולי 1976. את עבודת הרשות מרכז עובד בכיר במשרד, הנעזר בעובדי היחידות המיוצגות ברשות, והם מטפלים בנושאי שעת חירום נוסף על תפקידם השוטף, ואינם כפופים למרכז הרשות. תהליך ההתארגנות של הרשות עדיין לא הסתיים.

משרדי הממשלה ומוסדות ממלכתיים וציבוריים, הרוצים לבקש אישורו של מפעל כחיוני לשעת חירום, מעבירים את הבקשות לדיון בוועדה בין-משרדית מייעצת קבועה, שמינה לצורך זה שר העבודה*. כיושב ראש הוועדה מכהן נציג צה"ל. הוועדה דנה בבקשות ומגישה המלצותיה למפקח הכללי על כוח אדם במשרד העבודה. בהמלצות יש לציין את חיוניות המפעל, אומדן התפוקה או השירותים וכוח האדם הדרוש לאישור המפעל. עם אישור המפעל על ידי המפקח על כוח אדם הוא נרשם בספר המפעלים החיוניים.

הדיונים בבקשות לאישורם כחיוניים מתעכבים כשנה ויותר מאחר שלא נכללו בהן הסברים ונתונים במידה הדרושה.

תקנים ומצבות

1. האחריות לקביעת תקנים במפעלים חיוניים ולקביעת סוג כוח האדם, שיאיש אותם, מתחלקת בין משרד העבודה ובין צה"ל, בהתאם להמלצות הוועדה הבין-משרדית המייעצת לאישור מפעלים חיוניים. הומלץ, שמשרד העבודה יהיה אחראי לכוח אדם למפעל החיוני, ממנה המפקח על כוח אדם במשרד העבודה ועדה — בהשתתפות נציג הרשות היוזמת — לקביעת תקן כוח אדם הדרוש למפעל בשעת חירום ולאישורו; הומלץ, שהטיפול בענייני כוח אדם יהיה באחריות צה"ל, מועבר הטיפול בקביעת תקני כוח אדם ובאישורו אל השלישות הראשית.

הביקורת העלתה, שלא נקבעו תקנים לכ-50% מהמפעלים החיוניים למערכת הבטחון, שהטיפול בהם הוטל על משרד העבודה. הרשות לא פעלה להגברת הקצב של קביעת התקנים. עוד נמצא, כי במקרים מסוימים קבעו הוועדות הבודקות תקני כוח אדם למפעלים, בלי שנציגי הרשות למערכת הבטחון, שהייתה הרשות היוזמת, השתתפו בדיוני הוועדות. למפעלים אחדים, שנקבעו להם תקנים ואשר הוחלט לגביהם, שיופעלו על ידי עובדים חייבי גיוס לשירות הבטחון, לא הייתה אפשרות לאיש תקניהם, כיוון שלשם כך היה דרוש ריתוקם של אנשי מילואים, שלא ניתן לשחררם מתפקידיהם הצבאיים.

2. למפעלים, שלפי המלצת הוועדה הבין-משרדית המייעצת הטיפול בענייני כוח אדם בהם יהיה בידי צה"ל, במיוחד לגדולים שבהם, הוקמו יחידות מילואים מיוחדות כיחידות לריתוק

* ראה דריה שנתי 21 (עמ' 443).

משקי, הצמודות למפעלים*. ליחידות הריתוק המשקי נקבעו שיאי כוח אדם חייב גיוס, אולם לא בכל המקרים נקבעו תקני כוח אדם למפעלים עצמם. בדצמבר 1976 הודיע מרכז הרשות, שנעשות פעולות בשיתוף עם משרד העבודה וגורמים במטכ"ל לקידום עריכת התקנים ואיושם, וניתנת עדיפות לקביעת תקנים במפעלי רשות מערכת הבטחון.

ייצור בשעת חירום

1. כדי לקבוע אם ניתן לצמצם את מספר המפעלים שאושרו כחיוניים, במיוחד מחמת המחסור בכוח אדם פטור משירות בטחון, שיוכל להפעילם, יש צורך במעקב שוטף אחר השינויים החלים בהם, לרבות מהות הייצור והיקפו.

בינואר 1976 מינה מנכ"ל משרד הבטחון צוות, בראשותו של מתאם התעשיות והתאגידים במשרד, לבדיקת הצרכים של מפעלי מערכת הבטחון לשעת חירום. במארס 1976 הורחב תחום עבודתו של הצוות לכל המפעלים החיוניים, שיש להם זיקה לרשות לשעת חירום במשרד. ביוני 1976 הגיש הצוות דו"ח ביניים המתייחס לצורכי המפעלים בכוח אדם. בנובמבר 1976 החליט מנכ"ל המשרד, כי הצוות ימשיך בעבודתו. המועד, שנקבע לסיום עבודת הצוות, הוא מארס 1977.

2. עוד מינה מנכ"ל משרד הבטחון ועדה לבדיקת אמצעים להפקת כוח חשמל, שיידרש למפעלי מערכת הבטחון למקרה של הפרעות בהספקת החשמל; הוועדה הגישה המלצותיה בפברואר 1976. בסיכומיה המליצה הוועדה, כצעד ראשון לפתרון הבעיה, על רכישת אמצעים לייצור חשמל. בספטמבר 1976 אישר מנכ"ל משרד הבטחון את המלצות הוועדה והטיל על מתאם התעשיות והתאגידים במשרד להגיש הצעה מפורטת לגבי ההסדרים הכספיים לרכישת הציוד.

תובלה

בדיונים, שהיו בין ועדת המל"ח העליונה לבין הרשות לשעת חירום במערכת הבטחון, נקבע, כי בשעת חירום תקציב ועדת המל"ח העליונה עבור תובלת מטענים של חומרי גלם למפעלים החיוניים, נוסף על הרכב העצמי של המפעלים: 20% עבור מפעלים במרחב הצפון, 70% עבור מפעלים במרחב המרכז, 10% עבור מפעלים במרחב הדרום. סוכם, כי מערכת הבטחון תישא באחריות לתובלת מטענים של המפעלים החיוניים. ההובלות יבוצעו על ידי צה"ל או על ידי רכב צבאי, שיועמד לרשות מינהל ההרכשה והייצור.

פיקוח

לפי הוראות משרד הבטחון על נציג הרשות לבקר במפעלים החיוניים לפחות אחת לשנה כדי לעמוד על מידת היערכותם לשעת חירום.

הביקורת העלתה, כי לא נערכו ביקורים במפעלים בתדירות שנקבעה בהוראות, ולפיכך בידי הרשות מידע חלקי בלבד, ולא מעודכן. בבדיקת תיקי המפעלים החיוניים שבאחריות מינהל ההרכשה והייצור נמצא, כי בחלק ניכר מהם לא נערכו ביקורים בשנתיים האחרונות. עוד נמצאו מקרים, שמפעלים, שאושרו כחיוניים, שינו את כתובתם או את בעלותם, אולם שינויים אלה לא השתקפו במסמכי הרשות. לדעת הביקורת על הרשות לפעול כדי להבטיח שעובדי המשרד, הנמצאים במגע שוטף עם המפעלים במסגרת תפקידיהם, ימציאו באופן שוטף נתונים מעודכנים, ככל שדרוש.

*

הרשות למפעלי מערכת הבטחון מופקדת על הקצאת משאבי כוח אדם בין זרועותיה של המערכת — הצבאית, והאזרחית, לרבות גורמי המשק המשרתים אותה, ורק בתוך מערכת זו קיימים הנתונים הדרושים לשם כך. השגת האיזון המתאים נוכח הצרכים השונים המתחרים על משאבים מוגבלים מחייבת עירנות מתמדת למידע על הצרכים המשתנים והאפשרויות למילויים.

* ראה דו"ח שנתי 24 (עמ' 511).

ניהול מקרקעין

בסוף מארס 1976 החזיקה מערכת הבטחון — צה"ל, משרד הבטחון ויחידות הסמך — בשטח גדול, כ-5.7 מליון דונם. כ-90% משטח זה הם שטחי אימונים, מרביתם בנגב, היתר הם שטחי מחנות, מתקנים שונים, מבני משרדים ומגורים במרכזים מאוכלסים. מרבית השטח הוא נכסי המדינה. מלבד המבנים שבמחנות ובמתקנים מחזיקה מערכת הבטחון ב-1,900 דירות שבבעלותה וב-350 מבנים — משרדים, דירות ומחסנים — בתנאי שכירות. בשנת הכספים 1975 הסתכמה ההוצאה על פעולות הקשורות ברכישת מקרקעין, דמי חכירה, שכירויות ושירותים שונים, הקשורים במקרקעין ובנכסים, בסך 90 מליון ל"י בקירוב.

הטיפול במקרקעין ובנכסי דלא נידי אחרים מוטל על מחלקת נכסים שבאגף בינוי ונכסים (להלן המחלקה) ותפקידיה העיקריים הם: הסדר החזקה, רכישה או הפקעה, שכירה מכירה ושחרור, וניהול רישומים על הנכסים. היא פועלת לפי דרישות צה"ל בכל הנוגע למקרקעין ולנכסים הדרושים לו ולפי דרישות של יחידות אחרות במערכת הבטחון בכל הנוגע לנדל"ן הדרושים להן.

בצה"ל אחראי לענייני נכסים מדור מקרקעין במרכז בינוי, הכפוף למטכ"ל/אג"א (להלן המדור). בפיקודים המרחביים נתמנו קציני מקרקעין לטפל בנושא; בחיל האוויר — ראש מדור מקרקעין בענף תחזוקה ומשק; בחיל הים — קצין מיחידת הבינוי. הגורמים הנ"ל אחראים לניהול הנכסים ולמתן שירותים הקשורים בניהול: העברת דרישות להתקשרויות ותשלומים בעד עבודות נקיון והוצאת אשפה, דמי שימוש במים ובחשמל, ביטוח נכסים, וכן טיפול בהסדרי לינה וכלכלה של חיילים מחוץ למחנות. עוד מטפלים קציני המקרקעין באיתור מקומות כינוס של יחידות בשעת-חירום. תקני כוח האדם במדור המקרקעין וביחידות של קציני המקרקעין הפיקודיים נקבעו בשנת 1966 ולא שונו מאז.

סדרי ניהול הנכסים והגדרת תפקידיהם של המטפלים בנושא פורסמו בהוראות משרד הבטחון, בפקודות מטכ"ל, בהוראות מטכ"ל/אג"א ובהוראות קצין הנדסה ראשי.

בחודשים אפריל-אוקטובר 1976 ערך משרד מבקר המדינה ביקורת על הפעולות הקשורות בניהול נכסי מערכת הבטחון, בעיקר בשנים 1974-1976. הביקורת נערכה במחלקת הנכסים, במדור המקרקעין, אצל קציני המקרקעין בפיקודים המרחביים ואצל קצין המקרקעין בחיל האוויר. נבדקו המסמכים הנוגעים ל-250 יחידות קרקע או דיור (ביקורת קודמת על רכישת מקרקעין ראה לאחרונה בדו"ח שנתי 20, עמ' 667).

היקף הפעילות במקרקעין

- להלן טבלה המראה את היקף הפעילות בנכסי דלא נידי במערכת הבטחון בשנות הכספים 1975 ו-1976, לפי נחוני מחלקת הנכסים (באלפי ל"י):

מ"ח	1975	אומדן 1976	
הוצאה			
	67,800	114,800	רכישות (קרקע, מתקנים ודירות)
	21,000	34,300	שכירויות ופיצויים
	2,100	2,800	מסים ושונות
	90,900	151,900	ס"ה הוצאה
הכנסה			
	6,200	9,100	מכירת דירות והשכרות
	11,200	20,000	פינוי מחנות
	17,400	29,100	ס"ה הכנסה

2. לפי נתוני מחלקת הנכסים גדל שטח הקרקעות המוחזקות על ידי מערכת הבטחון בתחום המדינה בכשליש — מ־4.2 מליון דונם ב־1966 ל־5.7 מליון דונם ב־1975. להלן הפירוט (באלפי דונמים):

1966	1971	1975	
3,805	4,531	5,210	שטחי אימונים
248	266	317	מחנות, מתקנים ומטווחים
4,053	4,797	5,527	סה"כ
142	165	138	מתקנים ויחידות של משרד הבטחון
4,195	4,962	5,665	סה"כ

כ־5,600,000 דונם, שהם רוב השטחים שמחזיקה מערכת הבטחון, הם בבעלות של המדינה או של מוסדות ציבור; כ־20,000 דונם שבבעלות פרטית מוחזקים על פי הסדרים עם הבעלים. עוד מחזיקה מערכת הבטחון מזה שלוש שנים ויותר כ־20,000 דונם ללא הסדר.

3. להלן נתונים על הגידול, שחל בנכסים שבידי צה"ל, מ־1967 עד 1975, כפי שהשתקפו ברישומי צה"ל (הנתונים ל־1975 כוללים גם מחנות ומתקנים בשטחים המוחזקים):

מספר שטחי קרקע (באלפי דונם)	שטחי בינוי (באלפי מ')	מספר משרדים ומתקנים	מספר שטחי אימונים	מספר המטווחים	
5,637	1,528	362	37	18	1967
(1)6,914	3,154	1,007	95	57	1975
23	106	178	157	217	שיעור הגידול ב־%

(1) מזה 6.1 מליון דונם בתחום המדינה.

נתוני המחלקה והמדור אינם זהים, ולא ניתן לקבוע את מידת הדיוק של רישום הנכסים. הרישום אינו מתנהל בשיטה אחידה, וכל אחד מהגורמים המטפלים בענייני מקרקעין נוהג להוסיף או לבטל רישומים על פי פעולות שלו בלבד, ללא תיאום עם הגופים האחרים. כך למשל, נוהגת המחלקה למחוק מרישומיה מקרקעין, שנתקבלה החלטה לפנותם, גם כאשר צה"ל עוד לא פינה אותם; וצה"ל נהג לכלול ברישומיו מקרקעין, שהחזיק בהם למעשה, גם אם לא נעשו ההסדרים החוקיים להחזקתם, ואף שטחים שדרש ושלטם להקצו לו. בשנת 1976 הוחל בעריכת רישום נפרד למקרקעין שנדרשו אך הקצאתם טרם אושרה, אולם עדיין לא תוקנו אי־ההתאמות מהשנים הקודמות.

מדור מקרקעין החל בהכנת אלפון ממוכן, הכולל את מספר המקרקעין או הנכס ואת מיקומו; ריכוז הנתונים לאלפון לא הושלם. היקף הנכסים המוחזקים על ידי מערכת הבטחון הוא גדול, ומספר הגורמים המטפלים בהם רב. יש בכך כדי להצדיק העלאת הנושא למחשב בצורה מפורטת ואחידה, שתתאים לשימושם של כל הגורמים ולתיאום ביניהם, ותאפשר הפקת דו"חות מהימנים ומעודכנים ומתן מידע הדרוש לקבלת החלטות בענייני נכסים.

החזקת קרקעות והשימוש בהן

1. עד הקמת מינהל מקרקעי ישראל (ממ"י) בשנת 1960 טיפלו במקרקעין של המדינה אגף הנכסים באוצר וכמה גופים אחרים, בעיקר רשות הפיתוח והקרן הקיימת לישראל. מינהל מקרקעי ישראל מקצה קרקעות למערכת הבטחון, לפי דרישותיה, לאחר החלטת הוועדה להקצאת שטחים לצורכי בטחון; בוועדה משתתפים נציגי ממ"י, מערכת הבטחון ומשרד הפנים. תמורת הקצאות קבע משלם משרד הבטחון את מלוא שווי הקרקע, כפי שהוערכה על ידי שמאי ממשלתי; תמורת הקצאה לתקופה מוגבלת — שלוש או חמש שנים — משולמים דמי חכירה בשיעור 2% משווי הקרקע; בעד שטחי אימונים משלם המשרד סכום של אגורה אחת עד 30

אגורות לדונם, לפי האיזור. יש להאריך תוקפה של הקצאה לתקופה מוגבלת, אם הקרקע עוד דרושה למשתמשים בה או להחזיר את הקרקע לרשות ממ". הביקורת העלתה מקרים רבים, שמשרד הבטחון וצה"ל החזיקו קרקע במשך שנים רבות, בלי שהאריכו את תוקף ההקצאה, ואף הוקמו עליה מבנים ומחנות קבע.

2. יחידה במערכת הבטחון הוקמה לקרקע חייבת על פי הוראות משרד הבטחון לפנות לממ"י באמצעות מחלקת הנכסים. לפי פקודת מטכ"ל על יחידות צה"ל לפנות למחלקת הנכסים באמצעות קציני המקרקעין הפיקודיים ומדור המקרקעין במרכז בינוי. היחידה המבקשת חייבת לוודא, שיעמוד לרשותה התקציב הדרוש לרכישת הקרקע או לתשלום דמי חכירה.

הביקורת העלתה, שמפקדות שונות בצה"ל פנו במישרין לממ"י בדבר הקצאת קרקעות לצה"ל או שחרורם. מחלקת הנכסים לא תמיד הקפידה לשתף את ממ"י במשא ומתן שהיא ניהלה עם מחזיקי קרקעות ושילמה פיצויים גבוהים.

להלן דוגמאות:

1. מתקן שהוא באיזור חקלאי, השתרע, עד 1966, על שטח של 4,800 דונם. החל מ-1966 הורחב השטח בעוד 2,000 דונם, על פי חוזים בין המשרד ומשקי הסביבה. רק שניים מהחוזים נעשו על דעת ממ"י. בחוזים התחייב המשרד לשלם פיצויים בעד אבדן יכולים, עד שתימצא למשקים קרקע תחליפית. ממ"י לא התחייב להעמיד קרקע תחליפית לרשות המשקים. בשנים 1968 עד 1975 שילם המשרד בעד אבדן יכולים בחלק מהחלקות כ-660,000 ל"י; עוד שולם סך 780,000 ל"י בעד זכויות חכירה וכדמי פקדון למועצה האזורית, שפירותיו משמשים אף הם כפיצוי בעד אבדן יכולים.

בשנים 1970 ו-1971 העביר המשרד לממ"י 300,000 ל"י לרכישת 610 דונם, שישמשו קרקע תחליפית למשקים, שבקרקעותיהם משתמש צה"ל. עוד שטח של 670 דונם החכיר ממ"י למועצה האזורית, והוא הועמד לרשות משקי שיקרקעויותי משמשים את המתקן. אף על פי כן המשיך המשרד לשלם למשקים פיצויים בעד אבדן יכולים. רק ביוני 1976 הודיע המשרד למשקים, שדרשו פיצוי, שהעניין מחייב בירור, הואיל וניתנה להם קרקע תחליפית, ובכך בטלה התחייבותו של המשרד לשלם להם פיצוי. בעד אבדן היכולים בשטחים שנלקחו מהם. עוד יש לציין, שהמ"שקים הורשו לעבד 630 דונם; שהוקצו לצה"ל, על פי חוזים שנתיים ביניהם לבין המשרד, ואף בכך ניתן היה לראות פיצוי בעד אבדן יכולים.

בתחילת 1976 ביקש המשרד, שממ"י יקצה למתקן שתי חלקות נוספות, בשטח של כ-700 דונם. ממ"י התנה את ההקצאה בשחרור שטח, שמחזיק צה"ל באתר אחר, וזאת על סמך סיכום, שנחקל בפגישה ביוני 1975. ההבטחה לפנות חלק מן האתר האחר תמורת קבלת שטחים נוספים לא הייתה ידועה למחלקת הנכסים ולמרכז הבינוי. מחלקת נכסים אף הודיעה, במאי 1976, שאין קשר בין בקשת ההקצאה לבין פינוי האתר האחר, אף על פי שממ"י וקצין הבינוי התכתבו בעניין זה עוד בנובמבר 1975, וקצין הבינוי הבטיח להמציא לממ"י תכנית בנדון עד סוף 1975.

2. בינואר 1972 הקצה ממ"י לצה"ל כהקצאת קבע 1,900 דונם להקמת מחנה (מחנה א'). המושב שהחזיק בקרקע הגיש תביעת פיצויים בסך 1.3 מליון ל"י בנימוק, שעיבד את הקרקעות מאז 1950. בהתערבות הסוכנות היהודית לארץ ישראל, שהמושב נמצא בטיפול, הסכים צה"ל להקטין את השטח הנדרש ל-740 דונם; תביעת הסוכנות בנין השטח המוקטן הסתכמה בסך 45,000 ל"י.

משרד הבטחון ניהל מ"מ במישרין עם באי כוח המושב וחתם על הסכם אתם, ביוני 1973. לפי ההסכם היה על המשרד להפסד חוקה בשטח של 740 דונם וכן בשטחי הרחבה של מחנה אחר (מחנה ב') ובדרכי גישה בין המחנות תמורת 150,000 ל"י. ועדת הפיצויים לעניין נזקים לחקלאות, שדנה בהסכם, ביולי 1973, אישרה אותו בדיעבד וסיכמה, שהכסף יועבר לסוכנות היהודית, אולם באוגוסט 1973 העביר משרד הבטחון 150,000 ל"י לעורכי הדין מטעם המושב.

ב-1974 אישר ממ"י כהקצאת קבע הרחבה למחנה ב' והמושב הגיש תביעה חדשה לתשלום פיצויים. הפעם הפנה המשרד את התובעים לממ"י. לפי פירוש של ממ"י להסכם בין משרד הבטחון ובין המושב כלל הסך 150,000 ל"י פיצוי בעד הרחבה של מחנה ב', ואילו באי כוח המושב טענו, בתביעתם מ-1976, שאין זה מתקבל על הדעת, שיתחמו מראש על הרחבה, שתחומה לא הוגדרו, ובדעתם להגיש תביעה נגד המשרד; עד סוף שנת 1976 העניין לא נגמר.

3. לפי פקודת מטכ"ל מוטלת חובת השמירה על המקרקעין על היחידות או על קצין המקרקעין הפיקודי, אם לא נמסרה הקרקע ליחידה. בדיקת התיקים של שטחי אימונים ושל מספר מחנות העלתה, שלא הייתה שמירה מספקת מבחינת הבעלות על שטחי אימונים, ונעשו בהם הסגות גבול מסוגים שונים: עיבוד חקלאי, מרעה, כרייה וחציבה. בראשית 1976 הכינה מחלקת הנכסים

תזכיר בעניין שטחי האימונים של צה"ל והבעיות הכרוכות בהם. מן התזכיר מתברר, שב-21 שטחי אימונים נעשו עבודות כרייה וחציבה; ב-19 שטחים נוספים נעשה עיבוד חקלאי, לאו דווקא עונתי; הוקמו חוות בקר ואף מבנים. להלן דוגמאות:

(א) בתחום שטח אימונים הוקמה חוות בקר על ידי תושב האיזור, שחוותו גובלת בשטח האימונים עוד משנות ה-50. נוסף על כך יש בשטח מרעה.

(ב) בתוך שטח אימונים, ששטחו הכולל כ-10,000 דונם ורובו נטוע חורשת זיתים, הוקמו מבנים, ומדי שנה מוסקים את הזיתים ללא אישור.

(ג) על שטח לא מגודר של מחנה התמקמה לפני שנים אחדות משפחת בני מיעוטים ובנתה עליו מבנים. משפחת המחנה לא הגיבה על הבנייה. לאחר מכן נעשו נסיונות לפנות את המשפחה אך ללא תוצאות, והמשפחה אף הגדילה את שטח המבנים. בלית ברירה, גודר השטח שעליה התמקמה המשפחה, והוצא מגבולות המחנה; בדצמבר 1976 שחרר צה"ל את השטח.

(ד) בראשית שנות התמישים הוקמה חוות גדינע על שטח של כ-1,720 דונם באיזור המרכז. מרבית האדמות הופקעו מחקלאים בסביבה, וכיום השטח הוא בבעלות המדינה. בראשית 1974 ביקשה ממ"י לשחרר חלק משטח המחנה בנימוק, שהמחנה אינו בשימוש ושנעשו בו הסגות גבול. צה"ל השיב, שהמחנה דרוש לו והבטיח לגדור אותו. בנובמבר 1974 קבע מטכ"ל/אג"א, שאין תכנון לניצול השטח ואפשר לשחרר חלק ממנו על מנת שימסר לעיבוד חקלאי.

בראשית 1975 הודיע אורח, בתלונה למשרד הבטחון והעתק ממנה למשרד מבקר המדינה, על גניבת צנרת משטח המחנה ועל עבודות נסיעה הנעשות בו. במהלך בירור התלונה הודיע קצין המקרקעין הפיקודי, שצה"ל אינו משתמש במחנה מזה כ-10 שנים, אינו שומר עליו, ואינו יודע מי פלש לשטח. עוד הודיע, שאין באפשרותו לטפל בהרחקת מטיגי גבול. בדצמבר 1976 הודיע מטכ"ל/אג"א, שהמחנה יהיה נחוץ לצה"ל בעתיד, וביקש לפעול לפינוי הגורמים הנמצאים בשטח; כן דרש מהפיקוד לפרוך סיורי פיקוח.

ההיבטים המשפטיים של הקצאת שטחי אימונים והפיקוח עליהם נדונו במשרד הבטחון בפברואר 1976, בהשתתפות נציגי כל הגורמים הנוגעים בדבר. הובהר בדיון, שההתחייבויות ההדדיות ותחומי האחריות של ממ"י ושל משרד הבטחון, הנובעות מהקצאת שטחים לצה"ל, לא הוגדרו במסמך בכתב. סוכם על הכנת מסמך מסגרת, שידון בסוגיות הנוגעות לאחריותו של כל אחד מהצדדים בהקצאת השטחים ובפיקוח עליהם, ויקבע, מי יהיה הגורם המוסמך להחיר עיבוד שטחים ויבטיח פינויים בתחום תקופת העיבוד. בסוף מארס 1976 סיכם עוזר שר הבטחון, בדיון עם הגורמים הנוגעים בדבר, את חלוקת התפקידים והאחריות ביניהם בכל הנוגע לשטחי אימונים; הסמכות להחיר עיבוד חקלאי בשטחי אימונים של צה"ל נתנה לממ"י בלבד. בראשית ספטמבר 1976 אישר עוזר שר הבטחון נוהל חדש להקצאת שטחי אימונים לצורכי צה"ל, שהוכן על פי הסיכום דלעיל.

פריסת מחנות צה"ל

המחנות הגדולים של צה"ל, שדות התעופה ומתקנים שונים אחרים, שמוקמו עם הקמת המדינה במחנות ובמתקנים, שנבנו בשביל הצבא הבריטי, הורחבו במשך השנים לפי הצרכים שגדלו והלכו, וזמן נבנו מחנות חדשים. במקביל התרחבו שטחי הבנייה העירונית והכפרית, ומחנות של צה"ל נמצאו מוקפים על ידי אזורים מגורים או תעשייה שאף הם התרחבו בכוח הצרכים הגדלים. צה"ל אמנם כלל בתכניות העבודה השנתיות והרב-שנתיות שלו את תכניות הפריסה שלו, אולם לא הכין תכנית מפורטת להרחבת מחנות קיימים ובינוי מחנות חדשים. גם לגבי יחידות הסמך של משרד הבטחון אין בידי מחלקת הנכסים מידע שיטתי בדבר צורכיהן בקרקע לטווח ארוך.

(א) פעילות מתקן של יחידה במשרד הבטחון, שהורחב פעמים אחדות, עלולה להיות מסוכנת לטביבה, ונדרשים לה מרחבים ריקים. פעמים מספר בעבר נדונו תכניות להעברת המתקן, אולם הן לא יצאו לפועל. בספטמבר 1975 ביקשה היחידה להרחיב את שטח המתקן ב-1,500 דונם נוספים, שעלותם הוערכה בכ-100 מיליון ל"י. כיוון שהשטח הנדרש גובל באיזור תעשייתי מתפתח מצד אחד ובאיזור עירוני מצד שני, התנגדו הוועדות המקומיות לתכנון ולבנייה וכן הוועדה המחוזית, להרחבת המבוקשת של המתקן. אף על פי כן החליט המשרד לנהל משא ומתן בדבר רכישת שטח של כ-370 דונם בסך 20 מיליון ל"י מידי חברה פרטית, שרכשה את הקרקע לבניית מבני מגורים, על

הגשת צו תפיסת מקרקעין על אותו שטח; וכן הודיע לוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה על התנגדותו לאשר בנייה במרחק של 200 מטר מגדר המתקן.

(ב) לצורך ביצוע פרויקט גדול במתקן באחד ממחנות הקבע של צה"ל הרחב המתקן פעמים אחדות אף מעבר לגדר המחנה. ביולי 1975 ביקש צה"ל הרחבה נוספת בשטח של 225 דונם. על הקרקע המבוקשת נטוע פרדס נותן פרי, שבעליו סירבו למכרו. לדיון בבקשה להפקעת השטח הוגשה התנגדות של הוועדה לשמירת קרקע חקלאית ושל המרכז לתכנון פיתוח חקלאי במשרד החקלאות. עד סיום הביקורת לא נגמר הטיפול בהרחבת המתקן. הצורך להרחיב את המתקן היה צפוי כבר לפני שנים אחדות, בעת שהחל בו ביצוע הפרויקט, והיה נכון לדון כבר אז בבעיות, שעלולות היו להתעורר מחוסר מקום להרחבת המתקן.

הקמת מחנות

גורמי תכנון בצה"ל קובעים את האיזור הגיאוגרפי שבו נדרשת הקמת מחנה חדש, או הרחבת מחנה קיים, ומדור המקרקעין במרכז בינוי צריך להכין את פרטי הדישה מאת ממ"ל, לאחר שקציני המטה הנוגעים בדבר סיירו בשטח. לבחירה נכונה של השטח חשיבות רבה מכמה בחינות: הבעלות על הקרקע, התנאים הטופוגראפיים ודרכי הגישה. לנתונים אלה השפעה ניכרת על התקציב, שיידרש לרכישת הקרקע ולהוצאות הבינוי עליה.

פינוי מחנות

עוד באמצע שנות הששים נתקיימו דיונים בין ממ"ל לבין משרד הבטחון בדבר פינוי מחנות צבא, הנמצאים במרכזי אוכלוסיה צפופים. להעברת המחנות נדרשת קרקע תחליפית ואמצעים לבנייה במקומות החדשים. בראשית 1970 הגיש מרכז בינוי, בתיאום עם מחלקת הנכסים, הצעה לפינוי מחנות ומתקנים, כמחציתם במרחב פיקוד הצפון. הפינוי צריך היה להתחיל תוך 18 חודש ולהסתיים כעבור 48 חודשים; הוצאות הבנייה במקומות החדשים נאמדו בכ-35 מליון ל"י.

צה"ל לא החל בפינוי המחנות לפי התכנית, וב-1973 גובשה תכנית פינוי חדשה. ביולי 1973 נעשה הסדר בין משרד הבטחון לבין ממ"ל והאוצר, שעיקריו היו: צה"ל יפנה מחנות מספטמבר 1973 עד ספטמבר 1976; ממ"ל יעביר תמורתם למשרד הבטחון, בשנים 1973 עד 1977, 51.2 מליון ל"י*.

עד סוף שנת הכספים 1975 העביר ממ"ל למשרד הבטחון, על פי הסכם זה, כ-40 מליון ל"י, אולם צה"ל לא החל בפינוי המחנות. מחמת השינויים, שחלו בפריסת כוחות צה"ל אחרי מלחמת יום הכיפורים, נשתנו גם צורכי צה"ל בתחום הבינוי. במכתבו ממאוס 1976 הודיע מטכ"ל/אג"א למחלקת הנכסים, שלספים, שנתקבלו מממ"ל, הוצאו על עבודות בינוי, שאין להן קשר עם תכנית פינוי המחנות.

בסוף יולי 1976 נערך סיכום חדש בדבר פינוי מחנות בהשתתפות עוזר שר הבטחון, מנכ"ל המשרד, ראש מטכ"ל/אג"א, מנכ"ל ממ"ל ונציג האוצר, ובו נקבע לוח זמנים לפינוי מחנות עד סוף 1980. עוד נקבע, שהמשרד יחזיר לממ"ל את הכספים שקיבל, בתוספת הצמדה להתייקריות, שחלו מיום החשלום; בעתיד יעביר ממ"ל כספים למשרד הבטחון לפי קצב פינוי המחנות.

ארכיון צה"ל ומערכת הבטחון

ארכיון צה"ל ומערכת הבטחון (להלן הארכיון) כולל את המגוון המרכזי הפעילה של צבא הגנה לישראל ואת הארכיון ההיסטורי של צה"ל ושל מערכת הבטחון, וכן את הארכיון הדוקומנטרי של ארגון ההגנה וגורמים טרום-צה"ליים אחרים — יוצאי יחידות הצבא הבריטי, במלחמת העולם השנייה, מח"ל (מתנדבי חו"ל) וגח"ל (גיוס חו"ל). הארכיון נותן תודעה מקצועית בנושאים ארכיוניים ל"בית השומר" בכפר גלעדי ול"בית הגדודים העבריים" באביחיל** בתחילת

* ראה דו"ח שנתי 25, עמ' 747.
** מפעלי זכרון שבפיקוח מוסיאון צה"ל, ראה גם עמ' 658.

שנת 1973: נתקבל בארכיון החומר הארכיוני של דוד בן-גוריון ז"ל. החומר המופקד בארכיון צה"ל ומערכת הבטחון הוא חלק מגנוז המדינה.

בתודשים יוני-אוגוסט 1976, לסירוגין, ערך משרד מבקר המדינה בארכיון ביקורת על סדרי קבלה, רישום, קיטלוג, ביעור ושימור החומר הארכיוני.

ארגון הארכיון

1. הארכיון הוקם בשנת 1948 כארכיון צה"ל, לפי הוראה של ראש הממשלה דאז, דוד בן-גוריון. בשנת 1968 הורחב תחום פעולתו ונכללו באחריותו גם שאר יחידות מערכת הבטחון. הארכיון פועל מכוח חוק הארכיונים, תשט"ו-1955, והתקנות שהותקנו על פיו. וכן לפי פקודות מטכ"ל והוראות משרד הבטחון. נוסף לכך הוציא הארכיון גוהלי עבודה פנימיים. עבודת הארכיון מתואמת מבחינה מקצועית עם גנו המדינה; מבחינה מינהלית. הוא יחידה של משרד הבטחון. מנהל הארכיון מייצג את מערכת הבטחון במועצת הארכיונים העליונה.

2. הארכיון מורכב מבחינה ארגונית מחמש יחידות:

(א) היחידה לתיעוד וקיטלוג, הנושאת באחריות לצד ההיסטורי של עבודת הארכיון. היא מעבדת את החומר הארכיוני ומכשירה אותו לשימושם של מעיינים וחוקרים. לאחר מלחמת ששת הימים החלה היחידה לרכז אוספי תיעוד קולי מוקלט. בשנת 1976 היו בידי הארכיון כ-3,400 סלילי הקלטה, שמשך שמיעתם כ-8,000 שעות.

(ב) היחידה לגבייה מופקדת על קליטת חומר של צה"ל ומערכת הבטחון בהתאם ללוח זמנים, שנקבע מראש, על גבייתו בתנאים נאותים, על המצאת תיקים לעיון ועל הוצאה לביעור. בשנת 1974 הוציאה היחידה לביעור כ-118,000 תיקים ובשנת 1975 כ-70,000. בשנת 1974 נמסרו למעיינים כ-48,500 תיקים, ובשנת 1975 כ-50,100.

(ג) היחידה לביעור ופיקוח מבצעת חומר בעצמה; היא ממונה על סדרי ביעור החומר של יחידות צה"ל ויחידות מערכת הבטחון, שאינו טעון גבייה, ועוסקת גם בפיקוח ובהדרכה ביחידות.

(ד) היחידה לעזרי מחקר ועיון מספקת למעיינים ולחוקרים אורחיים חומר בנושאי צה"ל ובטחון. היא מספקת באוסף עתונות יומית ודברי דפוס ומרכזת תיעוד חזותי הכולל כ-130 סרטים דוקומנטריים וכ-100,000 צילומים. ביחידה ספריית-עזר לעיון במקום, המונה כ-3,100 כרכים (כולל כתבי עת).

(ה) היחידה לשירותי מעבדה ומינהל אחראית על מעבדת צילום של תעודות בטחוניות וזיעורן ועל הכריכה של חומר ארכיוני ומטפלת בענייני מינהל של הארכיון. עד אוגוסט 1976 זוערו יותר מ-3 מיליון מסמכים.

3. הארכיון פועל לפי תכנית העבודה השנתית של משרד הבטחון. תקן הארכיון לשנת 1975 מנה 30 משרות תקניות ועוד שבע משרות משימתיות. במועד הביקורת הועסקו עוד שני עובדים על פי אישורים פנימיים, ושמונה חיילות.

ההוצאה בשנת הכספים 1975 הייתה כ-2 מיליון ל"י; התקציב לשנת הכספים 1976 היה 2.4 מיליון ל"י.

מבני הארכיון ושטח האחסנה

הארכיון תופס שטח בנוי של כ-1,150 מ². כל החומר של הארכיון מאוחסן כיום בשני אתרים: כמחציתו בבניין רב-קומות, שהוקם במיוחד למטרה זו וכמחציתו במבנים טרומיים בשטח מחסני מינהל ההרכשה והייצור. שטח אחסון התיקים העומד לרשות הארכיון בבניין רב-הקומות הוא 13,519 מטר מדף, ובמבנים הטרומיים — 12,701 מטר מדף. באפריל 1976 היה שיעור שטח האחסון התפוס בבניין רב-הקומות כ-84% ובמבנים הטרומיים כ-81%. מבני הארכיון שבשטח המחסנים מיועדים בסופו של דבר לפינוי מאחר שהם נמצאים בתחום של תכנית פיתוח. התקציב שידרש להקמת מבנים חדשים לאחסון החומר הארכיוני, לאחר שיפונה מהמבנים הטרומיים, ולשטחי אחסנה חדשים, שיהיה צורך בהם בעתיד, נאמד באמצע שנת 1974 ב-5.4 מיליון ל"י*.

* על פינוי מחסני מינהל ההרכשה והייצור ראה בעמ' 641.

גניזה

1. יחידות אורחיות של מערכת הבטחון פועלות, בעניין גניזת חומר בהתאם לחוק הארכיונים ולתקנות. פקודות מטכ"ל מפרטות את נוהלי התיק של החומר ביחידות צה"ל ואת מועדי העברתו לגניזה. בשנת הכספים 1974 נתקבלו בארכיון 162,660 תיקים ובשנת הכספים 1975 — בעקבות מלחמת יום הכיפורים — 279,830 תיקים.

— התיקים נגנזו ואוחסנו לפי סדר קבלתם, ללא מיון והפרדה בין חומר, שיבוער בבוא העת, לבין חומר, שנועד להישמר לצמיתות.

הארכיון מטפל בהסבת נושאים למחשב, כדי לאפשר תהליכי איתור, שליפה ומעקב משופרים. משנת 1968 מופעלת תכנית מחשב של תיקי פרט, ומשנת 1974 — תכנית של תיקים ענייניים, רישום היסטורי וביעור חומר. בשנת 1975 שולבו התכניות האלה לתכנית אחת. עד כה הוכן קלט של יותר מ-490,000 תיקים.

2. פקודות מטכ"ל מורות, כי מפקדות ממונות, היינו מפקדות הפיקודים, החילות, קציני החיל הראשיים ומתכני מטכ"ל יעבירו לגניזה במועד קבוע את כל התיקים, שלא בוערו ואשר מיום סגירתם עברו שנתיים או יותר.

הביקורת העלתה, שמפקדות צה"ל העבירו חומר לגניזה לאחר המועד שנקבע — ובעשרות מקרים בפיגור של שנתיים עד ארבע שנים. לאחרונה פנה הארכיון לצה"ל ודרש העברת החומר הארכיוני משנת 1973.

3. התקנות קובעות, כי הארכיון רשאי לקבל חומר פרטי למשמרת שאינה לצמיתות, אם נחתם הסכם בין הגנז ובין בעל החומר בדבר תנאי המשמרת. בשנת 1960 הוחל בקבלת הפקדות אישיות של שרי הבטחון ומנכ"לים של המשרד.

בנובמבר 1969 פורסם בפקודות מטכ"ל נוהל הפקדת מסמכים אישיים מסווגים בארכיון צה"ל. הנוהל מאפשר לקציני סגל פיקוד כללי, בשירות סדיר ובשירות מילואים, להפקיד מסמכים אישיים מסווגים בארכיון צה"ל כפקדון אישי סגור; רק למפקדים תהיה גישה לחומר זה. המפקד יוכל להחסין את החומר לפי רצונו — פתוח או חתום בשעווה. הפקדה או משיכה של החומר תוכל להיעשות באמצעות מיופה-כוח, על פי הרשאה בכתב מאת המפקד. עם פטירת המפקד יהיה ראש לשכת הרמטכ"ל רשאי להורות על פתיחת הפקדון, על סדרי הפתיחה והשימוש, שיעשה בחומר. במועד הביקורת הוחזקו בארכיון 34 פקדונות סגורים אישיים, מהם 26 של אנשי צבא, שהפקידו אותם על פי הפקודות.

פקודות מטכ"ל קובעות, כי מנהל ארכיון צה"ל יבדוק אחת לשנה, בתיאום עם המפקדים, את רשימת החומר, שהופקד בפקדון סגור, כדי לקבוע, אם ניתן להפוך את הפקדון הסגור לגניזה ארכיונית רגילה.

— משנת 1969, השנה שבה הוחלו הנהלים הקובעים את סדרי ההפקדות הסגורות, לא נבדקו ההפקדות בצורה שיטתית כדי לברר אפשרות של העברתן לגניזה ארכיונית רגילה.

כפי שנמסר למשרד מבקר המדינה, מכילות ההפקדות האישיות לרוב מסמכים השייכים למדינה ומיעוטם הם מסמכים השייכים לפרט. הביקורת העירה, שהפקדה סגורה, שהשליטה על תוכנה היא בידי המפקד, אינה עולה בקנה אחד עם הוראות פקודות מטכ"ל האוסרות על כל חייל או אורח, שפרש מן השירות, להשאיר בידי מסמכים כל שהם, שהגיעו לידי בעת שירותו או עבודתו, והמחייבות אותו להחזירם לפני גמר השירות או העבודה. עוד העירה הביקורת שקביעת מיופה-כוח מטעם המפקד מחייבת בדיקה, אם אכן הוא מוסמך להחזיק בחומר סודי; ושמסמכים פרטיים המופקדים בפקדון אישי סגור הופכים עם פטירת המפקד לחלק מעזבונו וחלים עליהם דיני הירושה.

בעקבות הביקורת הודיע משרד הבטחון, כי להבא יתוסף להסכם ההפקדה סעיף, שלפיו יהיו תנאי ההפקדה כפופים להוראות פקודות מטכ"ל הדנות בסדרי הפקדה. נוסף על כך, יוצע להוסיף לפקודות מטכ"ל סעיף, שבו ייאמר, כי קביעת מיופה-כוח מטעם המפקד מחייבת בדיקה ותיאום מראש עם מחלקת בטחון שדה.

4. גורמים צבאיים ואזרחיים פונים לארכיון בבקשה לעיין בחומר לצורכי מחקר, פעילות ספרותית ובידור תביעות. נוהל העיון בחומר ארכיוני נקבע בחוק ובתקנות, והוא מוסדר

בפקודות מטכ"ל ובהוראות משרד הבטחון. בשנת 1974 קיבל הארכיון 495 פניות של אנשי צבא ו-369 פניות של מוסדות אזרחיים ופרטיים לעיון בחומר ארכיוני. בשנת 1975 נתקבלו 937 פניות של אנשי צבא וכ-300 פניות של אזרחים; 50 פניות לצורכי מחקר ופרסום התייחסו לחומר הארכיוני של דוד בן-גוריון וז"ל.

ביעור חומר — פיקוח והדרכה

בנובמבר 1967 הסמיך גנו המדינה את מנהל ארכיון צה"ל ומערכת הבטחון לפעול בשמו בכל הנוגע לביעור חומר ארכיוני ביחידות צה"ל ומערכת הבטחון, וכן לשמש סמכות מקצועית כלפי האחראים לרשומות מערכת הבטחון. לפי הוראות משרד הבטחון, מתפקידו של מנהל הארכיון לערוך סקרים ולרכז נתונים על החומר הנמצא במגנוזות צה"ל ובתיקוני מערכת הבטחון במטרה לפשט תהליכי גניזה וביעור. במאי 1970 הסמיך הגנו את מנהל הארכיון לפעול בשמו בכל הנוגע לניהול רשומות ביחידות צה"ל ומערכת הבטחון.

— יחידת הביעור של הארכיון לא עמדה בתחזית הביעור, כפי שנקבעה. חומר מהשנים 1970—1973, שהיה צריך לבעור בשנת 1975, לא בוער עד יולי 1976; בשנת 1975 בוערו 78,115 תיקים לעומת 120,000 תיקים, כפי שנקבע בתחזית. במחצית הראשונה של שנת 1976 לא בוער חומר כלל.

— מנהל הארכיון עוד לא הפעיל את סמכותו, לגבי כמה יחידות של מערכת הבטחון ותאגידים שבאחריות שר הבטחון, בנושא מינוי אחראים לרשומות, עריכת סקרים וריכוז נתונים על סוגי החומר וכמותו שיובאו לגניזה, וביעור חומר. כמו כן טרם נקבעו הנחיות לביעור חומר ארכיוני בדרג המטכ"ל — אגפי מטכ"ל ומפקדות חיל האוויר, חיל הים וגיסות השריון.

מנהל הארכיון הודיע, כי על כמה יחידות סמך לא הופעל פיקוח, משום שהיחידות לא מינו אחראים לרשומות, למרות פניותיו; החלת הפיקוח על חברות ותאגידים שבאחריות משרד הבטחון נמצאת בטיפול, ובשנת 1976 נעשה מאמץ להדבקת הפיגור בביעור חומר ארכיוני.

— בהתאם לתכנית העבודה לשנת 1975 היה על יחידת הביעור לבקר בכ-50 יחידות לשם פיקוח על העברה סדירה של חומר ארכיוני וכן לשם הדרכה ופיקוח על סדרי תיוק וביעור חומר במקום. למעשה נערכו 23 ביקורים בלבד; לגבי רוב הביקורים לא נמצאו דו"חות בכתב על הדרכה שניתנה, על הנושאים שנדונו ועל התוצאות.

בשנת 1975 ערך הארכיון 18 השתלמויות בנושאי תיוק, העברת חומר לארכיון וביעור בהשתתפות 710 חניכים, ביניהם קציני שלישות, ושני ימי עיון לאחראים על הרשומות ועוזריהם ביחידות סמך, בהשתתפות 35 איש.

מעבדת הצילום

בארכיון מעבדת צילום, המבצעת עבודות צילום ומיקרופילם (פיתוח, העתקה, הגדלה מזיכור, הכנת שקופיות וכו') לצורכי יחידות הארכיון עצמן ולצורכי יחידות משרד הבטחון, צה"ל ולקוחות אחרים. הוראות הארכיון קובעות את ממלאי התפקידים המוסמכים לאשר למעיינים מתן שירותי מעבדה בתשלום. שירותי המעבדה ניתנים על פי מחירון, שנקבעו בו מחירים שונים לכל אחד משלושת סוגי הלקוחות: סגל הארכיון, יחידות צה"ל ומערכת הבטחון, וגורמי חוץ.

בשנת הכספים 1974 נתקבלו בעד עבודות ללקוחות כ-56,000 ל"י; ובשנת הכספים 1975 — כ-152,000 ל"י.

— כל עבודות הצילום נמסרו למעבדה ללא טופסי הזמנה כנדרש, להוציא עבודות של יחידת מחקר ופיתוח. כמדין בוצעו עבודות בהקפה ללא קבלת אישור מוקדם, כנדרש בהוראות. לא בכל מקרה אישר הלקוח את קבלת העבודה. צילומים בכמות של 5—10 יחידות ניתנו למעיינים בחינם. בשנות הכספים 1974 ו-1975 לא נגבו תשלומים בעד עבודות בסך של כ-4,000 ל"י; לגבי עבודות מספר אף לא נערכו חשבוניות. בעקבות הביקורת ניתנה הוראה להשלים הוצאת חשבוניות על העבודות החייבות בתשלום. באשר לעבודות, המבוצעות עבור עובדי הארכיון, נקבע, כי הן יבוצעו תמורת מזומנים בלבד.

אבטחת חומר ארכיוני

אחת הבעיות המרכזיות באבטחת חומר ארכיוני היא קביעת הסדרים למניעת שריפות ופגיעה של מוזיקים ולחות. להבטחה בפני סיכוני אש מותקנים במבנה הרב-קומתי מערכת אזהרת אש, גלאי עשן, מערכות כיבוי אש באמצעות מטפי גז ובאמצעות מים, וכן מטפי קצף ודליי חול. במבנים הטרומיים שבשטח המחסנים יש מערכות אזהרת אש, גלאי עשן, מטפי קצף ודליי חול בלבד. העובדים, לרבות השומרים, לא תורגלו במלחמה בשריפות. הארכיון מתכנן הפעלת מיתקן חיטוי ואמצעים לשימור החומר — הוצאת חומצות ועטיפה בפלסטיק.

מוסיאון צה"ל

מוסיאון צה"ל נועד להנציח את התפתחות הכוח הצבאי ואת מלחמת עם ישראל על קיומו בארצו. המוסיאון מורכב מארבע שלוחות: בית אליהו — בית ההגנה בתל אביב; בית הגדודים באביחיל; מוסיאון ההעפלה וחיל-הים בחיפה; בית השומר בכפר גלעדי. נוסף על כך יש למוסיאון מחסנים של נשק ומוצגים. מנהל המוסיאון כפוף לעוזר האישי לשר הבטחון. במוסיאון הועסקו ב-13 עובדים במשרות תקן, תשעה עובדים ארעיים ותשע חיילות. ההוצאה ב-1975 הייתה כ-1.4 מליון ל"י. דמי כניסה והכנסות אחרות הסתכמו בכ-90,000 ל"י. התקציב לשנת 1976 היה כ-1.7 מליון ל"י.

בחודשים נובמבר-דצמבר 1976, לסירוגין, ערך משרד מבקר המדינה ביקורת בשלוחות המוסיאון על סדרי אחסנה, אחזקה ורישום של המוצגים.

תפקידי המוסיאון ופעולותיו

התפקידים העיקריים של מוסיאון צה"ל, לפי הוראות משרד הבטחון, הם: איסוף וריכוז של כל חומר שיש לו זיקה לייעודו של המוסיאון; אחזקת השלוחות והפעלתן; קיום מגעים עם המטה הכללי של צה"ל, עם חילות צה"ל ועם יחידות אחרות במערכת הבטחון בכל הקשור באיסוף המוצגים ובהצגתם.

המוסיאון מציג תערוכות קבועות ותערוכות ניידות. בשלוחות ישנן ספריות, להוציא מוסיאון ההעפלה וחיל הים בחיפה. בשנת 1975 ביקרו בכל שלוחות המוסיאון כ-117,000 איש, רובם בני נוער, ובמחצית הראשונה של שנת 1976 — כ-74,000 איש. לקבוצות מאורגנות מוקרנים סרטונים בנושאי בטחון וכן ניתנת הדרכה. דמי הכניסה, כפי שנקבעו לאחרונה בספטמבר 1974, הם בסך 0.5 ל"י (לבני נוער) עד 1 ל"י.

— ההדרכה ניתנת בדרך כלל על ידי חיילות, המוצבות מתוך יחידת החיילות של משרד הבטחון, שאין להן הכשרה מוקדמת למילוי התפקיד, והן מקבלות הדרכה תוך כדי עבודה. הביקורת העירה, שרצוי שהנהלת המוסיאון תסדיר הכשרה לחיילות המדריכות עם הצבתן למוסיאון.

רישום המוצגים נעשה בכרססת וכל שנה נערכה ספירת מציאי המוצגים הנמצאים בשלוחות המוסיאון, אינם מסומנים לצורך זיהוי ועריכת בדיקות מציאי. העדר מינוח אחד למוצגים מקשה על עריכת הבדיקה ועל השוואת המציאי לרישומים. בשלוחות ובמחסנים מוצגים אמצעי כיבוי מקובלים, כגון מטפי קצף ודליי חול. בהתחשב בערכם הרב של המוצגים, אשר חלק נכבד מהם מאוחסן במבנים ארעיים, רצוי שהנהלת המוסיאון תקבל ייעוץ מקצועי בדבר ההערכות המתאימה לכיבוי שריפות.

בית אליהו — בית ההגנה נפתח לקהל בשנת 1961 ובו תצוגה של תמונות, תעודות וכלי נשק, הממחישה את התפתחות כוח המגן בארץ מראשיתו ועד הקמת צה"ל. השלוחה שוכנת בבניין, שהיה שייך למשפחת אליהו גולומב. לאחר קום המדינה נרכש הבניין על ידי ועדה ציבורית מבין חברי ההגנה לשעבר ולצדו הוקם בניין חדש, שהוא חלק מהמוסיאון. הבית כולו נסגר על ידי הוועדה במתנה למדינת ישראל. בבית אליהו אולם, שבו כ-120 מקומות, ובו מוקרנים סרטונים בנושאי בטחון ונערכים הרצאות וימי עיון.

נמצא, שהחוקה והנקיון בבית אליהו לא היו משביעי רצון. הספרים מעזבוננו של אליהו גולומב ז"ל אינם רשומים. משרד הבטחון הודיע, ששיפוץ שתי קומות בבית אליהו נמטר לתכנון ועם גמר השיפוץ ישופר הנקיון.

בית הגדודים באביחיל נועד להמחיש במסמכים ובצילומים את פרשת הגדודים העבריים, שפעלו במלחמת העולם הראשונה. הבית הוקם בשנת 1961 על שטח של כ-150 דונם, שהוקצה על ידי הקרן הקיימת לישראל, בהשקעה של כ-1 מיליון ל"י, שנאספו כתרומות מיוצאי הגדודים. באוגוסט 1967 נחתם הסכם בין משרד הבטחון לבין הנהלת בית הגדודים, אשר לפיו נמסר הבית לרשות המשרד.

במקום שתי חלקות בנות 8 דונם, אשר עליהן יש זכויות לשני חוכרים רשומים עד לספטמבר 1982. מאחר שלא הושג ויתור מהחוכרים על זכויותיהם, לא היקצה מינהל מקרקעי ישראל את השטח למשרד הבטחון והוא לא גודר. בשנת 1971 תפסו תושבי אביחיל שטח של כ-3 דונם. משרד הבטחון לא נקט צעדים נגד מסיגי הגבול.

בבית הגדודים אולם, שבו כ-500 מקומות ישיבה, ובו מתקיימים הצגות תיאטרון, הקרנות סרטים, קונצרטים וכנסים. ליד האולם ישנה רחבה ומשטחי ירק, שבהם נערכות חתונות וקייטנות.

על פי חוזה משנת 1966, בין הנהלת בית הגדודים לבין כפר אביחיל, אשר משרד הבטחון התחייב לכבדו, ניתנה לכפר זכות להשתמש במקום 62 ערבים בשנה, תמורת כיסוי הוצאות. בערבים אחרים רשאת הנהלת הבית להשכירו לגופים פרטיים. בשנת 1975 התקיימו בבית הגדודים 134 אירועים ובמחצית הראשונה של שנת 1976 – 45 אירועים.

הביקורת העירה, שאם משרד הבטחון סבור שיש בכלל מקום להחיר השכרת האולם לצורכי אירועים, עליו לקבוע בנוהל, לאיזה סוגי אירועים ניתן להשכירו ובאלו תנאים ותעריפים.

מוסדיון ההעפלה וחיל-הים במבואות חיפה נפתח לקהל בשנת 1969. נמצאים בו מוצגים המתארים את המאבק על ההעפלה, ביניהם אנזיות המעפלים "אף על פי כן", ששוקמה ושוחזרה, ומוצגים הקשורים בתולדות חיל-הים עד לאחר מלחמת יום הכיפורים. בשנת 1975 ביקרו במקום כ-68,000 איש, רובם בני נוער, ובמחצית הראשונה של שנת 1976 – כ-53,000 איש.

בית השומר בכפר גלעדי הוא מפעל הנצחה לתולדות תנועות ההתיישבות מימי העלייה השנייה ותקופת השומר. הבית הוקם על ידי חברי השומר, מכספי תרומות. על פי התכנית המקורית על הבית לכלול שלושה אגפים; הראשון הושלם ב-1968.

הבית כולל אולם תצוגה, חדרי זכרון לאנשי השומר ולחללי כפר גלעדי, אולם לכנסים ומצפור. בשנת 1968 נחתם הסכם בין ועדת בית השומר לבין משרד הבטחון, שלפיו הפך הבית לשלוחה של מוסדיון צה"ל. על פי ההסכם, אחראית ועדת בית השומר לניהולו התקין של הבית ומשרד הבטחון משלם תמורת הניהול וכל השירותים הכרוכים בכך סכום חודשי כולל, שהועמד מ-1.4.1976 על 6,000 ל"י בתודש.

הבית עומד על שטח של כ-19 דונם, שהיה בעבר חלק מאדמות פיק"א, והוחכר לפי חוזה, שתוקפו עד שנת 2000, לכפר גלעדי – תל-חי – קבוצת פועלים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ. לפי ההסכם מ-1968 על "קבוצת כפר גלעדי – תל-חי להעביר את מלאו זכויותיה למשרד הבטחון ללא תמורה. מינהל מקרקעי ישראל עדיין לא היקצה את השטח למשרד הבטחון.

מחסני המוסדיון

במחסני המוסדיון רוכזו אוסף של נשק מכל הסוגים: ארטילריה, רכב קרבי וציוד קשר מראשית תקופת ההגנה וצה"ל ומשל שלל אויב; מוצגים כבדים נמצאים מחוץ למחסנים. המוצגים הנמצאים במחסנים נועדו למוסדיון המרכזי לצה"ל לכשיוקם. לפי שעה אין המקום פתוח לקהל הרחב אלא רק לחניכי קורסים של צה"ל ולאורחים של מערכת הבטחון.

תכנית להקמת מוסדיון מרכזי לצה"ל

עוד לפני כעשר שנים הועלה במשרד הבטחון הרעיון להקים מוסדיון מרכזי לצה"ל. בינואר 1975 מינה שר הבטחון ועדה, בראשותו של רב אלוף (מיל.) חיים לסקוב, שתמליץ על הקמתו, מיקומו ותוכנו של המוסדיון. הוועדה הגישה את המלצותיה בספטמבר 1975. מנהל המוסדיון הודיע, ששר הבטחון סמך את ידו על המלצת הוועדה להקים את המוסדיון ברמלה, בשטח ששימש מחנה צבאי.

היתר לעבודה פרטית

1. בינואר 1974 הגיש עובד במשרד הבטחון, בעל תפקיד בתחום העסקי, (להלן העובד) בקשה להתיר לו לכהן, ללא שכר, נוסף על תפקידו במשרד הבטחון, כיו"ר מועצת המנהלים של חברה תעשייתית, בעלת מפעל שהעסיק מאות עובדים. הבקשה אושרה על ידי המנהל הכללי של המשרד וכן על ידי נציבות שירות המדינה. על סמך חוות דעת, שניתנה על ידי היועץ המשפטי של מערכת הבטחון דאז, לבקשת סגן המנהל הכללי לענייני מינהל. היועץ המשפטי ציין, שהוא מסתמך בחוות דעתו על מידע, שמסר לו בשיחה הסמנכ"ל לענייני מינהל, כי "העובד לא יזכה במסגרת הכהונה המוצעת בכל שכר או טובת הנאה וכן כי לא קיימים יחסי מסחר בין משרד הבטחון ובין החברה... ואין ניגוד אינטרסים בין חברותו (של העובד) בהנהלת החברה לבין תפקידו במשרד".

לא נראה ממסמכי המשרד, אם המטפלים בעניין ביררו, מה היו נימוקיו של העובד לבקש ליטול עליו — ללא שכר — תפקיד מרכזי בחברה עסקית גדולה, שהייתה אף נתונה בקשיים כספיים וארגוניים גדולים ועמדה בפני שינוי בעלות וארגון מחדש. אף לא נראה, שנעשה בירור של פרטים בדבר הגורמים, שמטעמם אמור היה העובד למלא את התפקיד, וקשריהם הישירים והעקיפים עם משרד הבטחון.

בשל היעדר פרטים כאמור לא היה הטיפול בבקשתו של העובד, לדעת הביקורת, נאות. יתר על כן, צריכה הייתה כבר בשלב זה לעלות השאלה, אם מילוי תפקיד בכיר בחברה עסקית, אף אם איננה סותרת עם משרד הבטחון, עולה בקנה אחד עם מילוי תפקיד בכיר בעל היבט עסקי במשרד, זאת במיוחד נוכח ההיקף והמורכבות של קשרי משרד הבטחון עם מפעלי תעשייה, הן בארץ והן בחו"ל.

2. במכתב מ-25.7.1975 פנה העובד למנהל הכללי של משרד הבטחון וביקש להתיר לו לקבל שכר טרחה תמורת עבודתו כיו"ר מועצת המנהלים של החברה. במכתבו זה הצהיר העובד, שאין לחברה קשרי עבודה עם היחידה במשרד, שעליה הוא ממונה; פירט את בעלי המניות של החברה (רובם חברות בע"מ מחו"ל), והצהיר, שלשום בעל מניות אין קשרים עסקיים עם היחידה או עם משרד הבטחון בכלל; כך הצהיר גם לגבי שתי חברות ישראליות נוספות — הפועלות בענף שבו פועלת החברה — שבעלי המניות של החברה משתתפים בהן.

בקשר לבקשה זו ניתנה למנכ"ל משרד הבטחון חוות דעת מפורטת של היועץ המשפטי של מערכת הבטחון, ב-5.8.1975. לאחר שפירט את חוות הדעת של קודמו ואת הוראות התקש"ר, שעליהן היא התבססה, חיווה דעתו שהבקשה אינה נוגדת את הוראות התקש"ר, וש"אין הבל עקרוני בין קבלת אישור להצעת עבודה פרטית בשכר לבין היתר לבצע עבודה פרטית ללא שכר". היועץ המשפטי העיר, שיהיה על העובד לציין בבקשתו את שיעור השכר, שתשלם לו החברה, וכן — שאם תאושר הבקשה ע"י המנכ"ל, יהיה צורך להעבירה לאישורו של נציב שירות המדינה; נוכח מעמדו הבכיר של העובד מן הראוי יהיה, שהנציב יטפל אישית בבקשה. ב-10.9.1975 אישר שר הבטחון את המלצת היועץ המשפטי למערכת הבטחון בכפופות לאישור נציב שירות המדינה.

המנהל הכללי העביר את הבקשה לנציבות שירות המדינה, בצירוף הצהרה נוספת של העובד, שבה נאמר: "במקרה שיחול שינוי משמעותי בקשר להרכב בעלי מניות והשליטה בחברה או בעיסוקי החברה או בעלי מניותיה בישראל, אודיע על כך ללא דיחוי להנהלת המשרד. כמו כן אדווח על דמי הטרחה, כפי שייקבעו מדי פעם בפעם, וואת כמוסכם עם הנציבות". בתיקי משרד הבטחון לא נמצא מידע בדבר תשלום דמי הטרחה לעובד, ומסתבר, שמידע כזה גם לא הועבר לנציבות שירות המדינה.

לדעת הביקורת, אמנם קיומה של אפשרות התנגשות אינטרסים היה בה כדי לפסול את העבודה ללא שכר כמו את העבודה בשכר; עם זאת עצם קבלת שכר, ולא כל שכן גובהו, הם עניין מהותי בשיקולים למתן היתר, הואיל וגובה השכר יש בו בדרך כלל כדי להצביע על מידת הפעילות הנדרשת, והוא מבטא גם את מידת התלות של עובד המדינה בגורם שמחוץ לממשלה. לא היה אפוא מקום להסתפק — לצורך הטיפול בבקשה — בהודעת העובד, שיוודע בעתיד על גובה דמי הטרחה, כפי שייקבעו מפעם לפעם, בלי שיידרש לתת פרטים על השכר, שהוצע לשלם לו כבר בעת הדיון בבקשתו.

3. במכתב היועצת המשפטית של נציבות שירות המדינה מיום 4.11.1975 נאמר, כי נציב שירות המדינה והיועץ המשפטי למערכת הבטחון סיכמו, שההחלטה סובלת דיחוי בגלל אי בהירות במצבה של החברה. מסתבר, שהכוונה הייתה לקשיים, שבהם הייתה נתונה החברה, שמונה לה סמוך לאותו מועד כונס נכסים. ב-13.1.1976 דרשה נציבות שירות המדינה לנוכח שינוי הנסיבות, המלצה חדשה של מנכ"ל משרד הבטחון. המלצה כזאת לא ניתנה, והנציבות, בסופו של דבר, לא נתנה היתר לעבודה בשכר.

4. תוך בדיקת העניין בראשית שנת 1976 הביא משרד מבקר המדינה בפני מנכ"ל משרד הבטחון מידע מוסמך, שהגיע לידי הביקורת, בדבר קשר שבין אחת או שתיים מהחברות המשתתפות בבעלות החברה ובין חברה אחרת, המקיימת מזה שנים יחסי מסחר עם משרד הבטחון, הן כספק של מערכת הבטחון והן כספק בעסקאות הקשורות במשרד הבטחון והנמצאות בטיפול היחידה, שהעובד ממונה עליה. בתשובה לפניית משרד מבקר המדינה הודיע המנהל הכללי, ב-10.5.1976, שהעובד הפסיק את עבודתו כיו"ר מועצת המנהלים של החברה.

משרד הבטחון לא בירר את השאלה, כיצד קרה, שהעובד לא מסר מידע בדבר הקשר עם החברה האחרת בהצהרות, שבהן לוותה בקשתו, כפי שהיה דרוש.

לדעת הביקורת, נוכח המורכבות של הקשרים שבין משרדי הממשלה בכלל, ומשרד הבטחון בפרט, לבין גורמים עסקיים, וכן מורכבות מבנה קהיליית המפעלים העסקיים, אין מקום להתיר לעובד מדינה בכיר, בגדר של עבודה פרטית פעילות הקושרת אותו עם פעולות עסקיות מובהקות, ויתרה מזו למילוי תפקיד מרכזי במסגרת עסקית. הוגשה מצד עובד בקשה מסוג זה, צריך להיערך בירור יסודי בדבר טעמי הבקשה וכל נסיבות העניין, והחלטה חיובית תהיה דבר לגמרי יוצא מן הכלל, ותבוא רק על פי נימוקים מפורטים המתייחסים במפורש לכל הנסיבות.

ממצאי מעקב

רכישת מצרכי מזון

דו"ח שנתי 25, עמ' 764

משרד הבטחון רכש פרי הדר מהמועצה לשיווק פרי הדר, באמצעות חברת שיווק של המועצה. המשרד נהג לקנות את הפרי בהנחה של 10% מהמחיר הסיטונאי וכן קיבל מהחברה מדי פעם בפעם עודפי פרי ללא תמורה. בירור שערך משרד מבקר המדינה במועצה העלה, שתנאי האספקה של הפרי לא היו לפי ההסדרים הכלליים שנקבעו בין המועצה לבין חברת השיווק; בנובמבר 1974 נחתם הסכם בין המשרד לבין המועצה, שלפיו יקבל המשרד להבא הנחה בשיעור 30% מהמחיר הסיטונאי של הפרי. עוד העלה הבירור, שבעוד שצה"ל היה אמור לקבל מזמן לזמן עודפי פרי ללא תמורה, היתה אספקה זו מועטה בשנים האחרונות. בעקבות הביקורת הודיעו המשרד והחברה, שהעניין יוסדר על ידי אספקת פרי למשרד ללא תמורה בשווי כולל של 650,000 ל"י.

המשרד ניכה מחשבוניות שהגישו החברה סך של 650,000 ל"י.

החברה הפסיקה לספק עודפי פרי לצה"ל ובמקום זאת הגדילה ב-5% את שיעור ההנחה. ההנחה שמעניקה החברה למשרד היא בשיעור של 35% מהמחירים הסיטונאיים של הפרי.